

Gymnasium – fra J.C. Christensen til Ulla Tørnæs

Oversigt med kommentarer

Af Vagn Skovgaard-Petersen og Chr. Gorm Tortzen

I 1903 blev vort treårige gymnasium skabt – som overbygning i den »højere almen-skole«, der afløste den »lærde skole« (latinskolen). Højere almen-skole blev officiel fællesbetegnelse for det syvårige forløb fra 11 til 18-års alderen: den fireårige mellem-skole og det treårige gymnasium. Efter en velbestået mellemskoleeksamen kunne eleven fortsætte i en 1.g. Oven på mellemskolen kunne også følge en etårig real-klasse med afsluttende realeksamen, der gav adgang til såvel etater som erhverv. Hvorfor afskaffede vi 1903-ordningen, og hvorfor diskuterer politikerne et nyt gymnasium i 2003? Vi forsøger at give et svar.

1903 til 1958

Den blev skelsættende, reformen i 1903:

1. For første gang var der i den offentlige skole skabt sammenhæng i forløbet fra folkeskole til studentereksamen. Det skete ved hjælp af mellemskolen, hvortil der blev adgang – normalt efter folkeskolens 5. klasse; vel at mærke når en mellem-skoleprøve var bestået.
2. Piger skulle optages på lige fod med drenge i statslige eksamensskoler.
3. En nysproglig linje blev en del af det nye gymnasium – en parallel til de to linjer, der siden 1871 havde eksisteret side om side i latinskolens øverste klasser: den klassisk-sproglige og den matematisk-naturvidenskabelige. Nu var der tre linjer, alle tre udtryk for den helhed i dannelsen, som gymnasiet skulle formidle. De var ligestillede; fremover skulle rektorer også kunne vælges blandt andre end klassiske filologer. Flere rektorer valgte i 1903 at forlade deres embede – i protest.

Ministeren kunne give kommunale og private skoler ret til at afholde mellemskole-, real- og studentereksamen. Bestemmelsen blev flittigt udnyttet. Talrige kommuner byggede en mellemskole med realklasse oven på den kommunale folkeskole – et godt tilbud til børn og unge i købstæderne, men ikke mange børn fra omliggende landkommuner fik glæde deraf. De kommunale mellemskoler blev i 1937 en del af folkeskolen. I 1958 blev mellemskolen afskaffet – den havde gjort sin pligt. Om mellemskolen: se Signe Holm-Larsens artikel, s. 96.

Der er ingen tvivl om, at reformen i 1903 var med til at ændre det danske samfund; den skar dybere end de næste to gymnasielove («gremgymnasiet» i 1958 og «valggymnasiet» i 1987). 1903-reformen var udtryk for nye forestillinger om gymnasiets opgaver. Det hævdes, at den aktuelle gymnasireform hviler på forestillinger af tilsvarende format og nyhedsværdi. Det vender vi tilbage til.

En forudsætning for 1903-reformen var det politiske systemskifte i 1901. Partiet Venstre kom til magten, og partiets stærke mand, J.C. Christensen, læreren fra Stadil nord for Ringkøbing, blev kirke- og undervisningsminister (kultusminister). Højre havde tegnet den klassiske latinskole, dog uden større ildhu; Venstre og Socialdemokratiet ønskede en demokratisering af adgangen til systemet, såfremt staten skulle betale. Men reformen havde også en anden forudsætning, en idé. Eller rettere to ideer, en kulturpolitisk og en pædagogisk; de var i familie. I datiden blev de oplevet som noget af et eksperiment, men det var dem, der gav reformen sammenhæng. De blev aktuelle hele århundredet.

Kulturpolitisk fornyelse

1903-lovens § 3 udtrykte formålet: »Gymnasiet giver i Tilslutning til Mellemskolen gennem 3 eetaarige Klasser sine Elever en fortsat højere Almenundervisning, som tillige afgiver det nødvendige Grundlag for videregaaende Studier«. Dobbeltigheden var ikke ny (almendannelsen og studieforberedelsen). Den havde rod i Madvigs skoleordning 1850 – fastholdt frem til i dag i gymnasielovene af 1958 og 1987. Mod- og samspil mellem disse to begreber var et hovedtema i Harry Haues disputats *Almendannelse som ledestjerne*. En undersøgelse af almindannelsens funktion i dansk gymnasieundervisning 1775-2000, der blev forsvaret på Syddansk Universitet i slutningen af februar i år. Det er ikke så mærkeligt, at Haue lader denne almindannelse være et gennemgående begreb i den gymnasiale skole fra ca. 1830 til i dag; mere underligt er det, at han tildeler gymnasiet en slags monopol på begrebet. Det kulturpolitiske nye og interessante i 1903-reformen var, at man her ved hjælp af fag, almindannelse og struktur (mellemskolen) forsøgte at bygge bro – en skrøbelig ganske vist – over kløften mellem akademisk og anden kultur. Naivt måske, men dog en idé af format. I første omgang fik den kun betinget succes.

Reformatorerne, dvs. både en del venstrefolk og socialdemokrater samt adskillige yngre skolefolk, havde en overbevisning om, at en ny humanistisk dannelsesskole skulle tage udgangspunkt i det nutidige samfund og derfra udvide perspektivet i tid, rum og fag. J.C. Christensen udtrykte det lidt kringlet i Folketinget: »Jeg tror, at det i virkeligheden har mindre at sige for undervisningen og for eleverne selv, hvad de lærer; det betyder mere, at eleverne lærer noget, og at det, der læres, læres grundigt og virkelig tilegnes«.

Nu skal man ikke tro, at J.C. Christensen fandt alle fag lige vigtige, slet ikke. Men han tilsluttede sig de tanker om »en solid og værdifuld human almindannelse«, som var formuleret af professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet M. Cl. Gertz. Han var hjernen bag de ministerielle bemærkninger til lovforslagets nye undervisningsindhold, bl.a. vedrørende samfundslære, kemi og old-

tidskundskab. Metodisk omtanke og dygtighed skulle dyrkes inden for alle fag i skolen.

I princippet var denne dygtighed slet ikke så forskellig fra den, der var brug for i samfundets øvrige erhverv, studier og bestillinger. Kundskaberne varierede, men de grundlæggende dyder var de samme – nøjagtighed og systematik i arbejdets plan og udførelse, overblik over dets sammenhænge, opfindsomhed i løsning af nye opgaver: en almen dannelse, der kunne udvikle evnen til at omgås andre mennesker på en civiliseret måde. Det var en ny tanke.

Det kunne nytte noget at skabe en ny skole, hævdede politikerne, især de socialdemokratiske. Spændingen mellem dannelse og demokrati ville forsvinde, når skole og samfund benyttede nogenlunde samme målestok for dygtighed. Perspektivet var så stort som talenternes mangfoldighed, og alle skulle have ret til at demonstrere deres duelighed. Omkring år 1900 rådede her i landet og i det meste af den vestlige verden en kulturpolitisk optimisme – ikke helt uden grund. Broerne over kløfterne blev lidt bredere i de år takket være Folkeuniversitetet (1898) og den højere almen-skole (1903). Dette var noget nyt.

Pædagogisk fornyelse

J.C. Christensen var også i harmoni med Johan Ottosen, Venstres politiske ordfører på skoleområdet i Folketinget. Det vigtigste var selve undervisningen – iagttagelse, tanke og træning; eksamen skulle »væsentlig være en prøve i dygtighed, i færdighed, i modenhed, men den skal ikke væsentlig eller slet ikke prøve i ophobet kundskab«. Viden var betydningsfuld, når den var i brug, og tilegnelse af ny indsigt berøede på elevens aktive handling, på »selvvirksonhed«. Det tegnede til opgør med uargumenteret reproduktion i traditionel pædagogik. Den sidenhen så forkætrede klasseundervisning var en didaktisk fornyelse, der i hvert fald bidrog til livlighed i klassen; sin klassiske udformning fik den i Ernst Kaper: *Den daglige Undervisnings Form* (1903). Der var bred opbakning til pædagogisk fornyelse både på Rigsdagen og i skolekredse. Anskuelighed, iagttagelse og forsøg blev praktiseret hos nogle lærere – især i de private skoler, bl.a. i C.N. Starckes Skole på Frederiksberg (1899 til 1911). På skolehuset, Forchhammersvej nr. 18 (ud mod Steenstrups Allé), står endnu de manende ord: »Lær Barnet at leve selv«.

I praksis gik det langsomt med at forny gymnasiets undervisning – trods entusiasme og engagement hos ikke så få lærere og elever. Der blev tænkt og eksperimenteret i mange gymnasiefag efter 1903; nye bøger, nye billeder og nye apparater holdt deres indtog. Fra 1908 kunne ingen lærer blive fastansat i gymnasieskolen uden pædagogikum. De nye undervisningsplaner for mellemskole og gymnasium (1903 til 1906) vidnede om lyst til faglige reformer, ikke mindst i moderne sprog, i historie (nu med samfundslære) og i naturvidenskabelige fag. Forandringer i det faglige indhold – ung vin på ældre flasker. I 1907 indførte man årskarakterer, så ikke alt skulle afhænge af eksamensdagen.

En årsag til ideernes vanskelige realisering kunne søges i mangel på penge. Dyrtiden før og under 1. Verdenskrig slog talrige privatgymnasier ihjel; først i 1918/19

trådte stat og kommuner til med tilbud om overtagelse. I 1903 var der oprettet fripladser og stipendier, men vi skal helt frem til 1954, førend skolepengene ved lov blev afskaffet i statens gymnasier. I 1922 blev gymnasielærerne ramt af en ny spare-runde – deres ugentlige pligtige timetal blev hævet fra 24 til 27. Økonomien var utvivlsomt en forsinkende faktor, skønt næppe den vigtigste i det pædagogiske forløb.

Den vigtigste forklaring på den pædagogiske sendrægtighed lå formentlig i selve systemet, hvor studentereksamen var bærepillen. Den var eksamen for både elever og lærere, og kun få var i tvivl om dens nødvendighed. Censor mødte op og medbragte eksamensspørgsmålene, der altså var ukendte for både elever og lærer. Hvis der var tvivl om bedømmelsen af en elevs præstation, vejede censors votum tungest. Til systemet hørte også uanmeldte kontrolbesøg af undervisningsinspektørens »faglige medhjælpere«. Det var klogest at lade sin klasse kunne det givne pensum, gerne ved repetition. For hvem ville lade sine elever i stikken over for en eventuelt kراكilsk censor? Det var lettere at eksaminere i kundskabernes tilstedeværelse end i brugen af dem; hvem turde kaste sig ud i prøver, der skulle afdække eksaminandens opfindsomhed, faglige initiativ og andre former for dygtighed. Eksamen blev utvivlsomt en blokering for gennemførelse af pædagogiske ideer fra 1903.

Først i 1961, da Sigurd Højby var blevet undervisningsinspektør (fra 1958), blev disse bånd fjernet – læreren formulerede herefter eksamensspørgsmålene, der godkendtes af censor. De faglige medhjælpere, der nu anmeldte deres besøg i forvejen, blev til konsulenter og vejledere også for lærerne. Det blev lettere at realisere pædagogiske ideer efter gymnasiereformen af 1958 end efter 1903-reformen. I 1960'erne indførtes sågar forberedelsestid ved eksamen i nogle af fagene.

Der havde da været tilløb til faglige fornyelser i det lange forløb fra 1903 til indførelsen af grengymnasiet – og mellemskolens afskaffelse – i 1958. Et forsøg på at skabe et fireårigt gymnasium (Byskov-udvalget 1928) havde mødt en uventet socialdemokratisk modstand. Til gengæld var det lykkedes at revidere læseplanerne gennem anordning af 9. marts 1935. Her var oldnordisk gledet ud, medens historie havde givet billed- og monument-undervisning samt kildelæsning en stærk position – med understregning af færdighed i historisk iagttagelse og analyse.

Undervisningsinspektør A.C. Højberg Christensen, der var hovedmanden bag anordningen, sammenfattede princippet bag ændringerne i fagene med ordene: »Vejen til begreberne går gennem iagttagelsen – dette princip, som den højere skole gennem en menneskealder havde hyldet inden for naturfagene, var nu – med nødvendige modifikationer – blevet knæsat også for de humane fags vedkommende«, som skrevet står i tidsskriftet *Vor Ungdom*, 1933/34 (s. 242).

Der hersker ikke tvivl om, at reformen i 1903 med senere justeringer skulle give gymnasiets indhold mening for et flertal – på Rigsdagen. Trods linjedeling skulle gymnasieskolen i sin helhed styrke en humanistisk opmærksomhed – både almen-dannende og studieforberevende. Fællesfagene havde her en vigtig funktion. Ingen skulle gennemgå gymnasiet uden at opnå fortroligt kendskab til de grundlæggende

elementer i tilværelsen – *naturen* (biologisk, geologisk, kemisk, geografisk osv.); *talsymbolerne* og deres brug (regning, matematik m.v.); *sprogsymbolerne* og deres brug (grammatik, talesprog, skriftsprog osv.); samfundenes *historiske sammenhænge* (drivkræfter, opfindelser, arkitektur, monumenter m.v.). Heri lå en viden, der sikrede fælles referencer og associationer i akademiske sammenhænge, og som havde social og intellektuel værdi i videre kredse.

I en historisk vurdering må det tilføjes, at systemet havde væsentlige lakuner. Først og fremmest fik både de økonomiske og de musiske sider af tilværelsen en helt stedmoderlig placering. Men også fagenes metoder, sammenhænge og brudflader var normalt genstand for en beskeden interesse i datidens gymnasium – de blev for alvor kun dyrket af talentfulde lærere, der arbejdede videre med deres fag. På mange måder modarbejdede eksamenssystemet en pædagogisk nytænkning.

1958 til 2003

I 1950'erne slog 1903-gymnasiet ikke længere til. Indholdet havde præg mere af pensum, mindre af studium. Den autoritære stil trivedes endnu på de fleste gymnasier, ude af trit med de demokratiske idealer, som var blevet fælleseje i den vestlige verden efter erfaringerne med de autoritære regimer og deres rædsler under 2. Verdenskrig. Den faglige debat i 1950'erne gik tillige på skolens struktur; et femårigt gymnasium havde markante fortalere.

Også kvantitativt var det gamle gymnasium utilstrækkeligt – flere unge ville have en længere uddannelse, der forudsatte en studentereksamen. Der blev brug for nye gymnasier i forstæderne og i de mindre byer med større opland. Behovet for børns arbejdskraft i landbruget var faldet i takt med stigningen i antallet af traktorer. Det blev et krav, at børn i by og på land skulle ligestilles i konkurrencen om uddannelse. I 1950 dimitteredes 2.627 studenter, ti år senere 4.357 og i 1970: 10.390 (inkl. hf). Endnu i 1960 drejede det sig kun om 7% af en årgang; i 1975 var andelen forøget til 25%, i 1981 til 29%.

Det grendelte gymnasium

I 1958 vedtog Folketinget en ny gymnasielov og samtidig en ny lov for folkeskolen (formelt kun en revision af 1937-loven, men en revision med store fornyelser). Mellemskolen forsvandt og blev erstattet af 6.-7. klasse plus realafdeling; efter 2. real var der mulighed for overgang til gymnasiet, der fortsat var treårigt. 6.-7. klasse kunne være delt i en boglig og en almen linje – eller være udelt efter et forældreflertals ønske. I slutningen af 1960'erne gennemførtes de normalt udelt. Først i 1972 blev undervisningspligten udvidet til ni år. I 1975 bortfaldt realafdelingen. Herefter var grundlaget for en overgang til gymnasiet enten folkeskolens afgangsprøve efter 9. eller 10. klasse eller folkeskolens udvidede afgangsprøve efter 10. klasse.

Det grendelte gymnasium af 1958 bevarede to linjer, den matematisk-naturvidenskabelige og den sproglige; de forgrenede sig i 2.-3. gymnasieklasse. De sproglige fordelte sig på en nysproglig, en samfundssproglig og en klassisk-sproglig gren. Matematikerne kunne vælge en matematisk-fysisk gren, en samfundsmatematisk eller en naturfaglig gren. Musikgrenen var ikke med fra begyndelsen, men på den

Normaltimeplan i grengymnasiet. Bek.g. af 6. sept. 1961

Fag	Sproglig linje				Matematisk linje			
	Fællesfag	Særfag			Fællesfag	Særfag		
		Nysproglig gren II-III	Samfundsfaglig gren II-III	Klassisk-sproglig gren II-III		Matematisk-fysisk gren II-III	Samfundsfaglig gren II-III	Naturfaglig greb
I-II-III				I-II-III				
Religion	1- 1- 1				1- 1- 1			
Dansk	4- 4- 4				4- 4- 4			
Engelsk	4-	- 6- 5	- 4- 3		} 4- 3- 0			
Tysk	3-	- 5- 4	- 2- 0					
Fransk (russisk) ..	5- 3- 4				5- 3- 4			
Latin	4	- 3- 3	- 3- 3	- 7- 5				
Græsk med oldtidskundskab ..				- 8- 8				
Oldtidskundskab ..	1-	- 1- 1	- 1- 1		1- 1- 1			
Historie	4- 3- 3				4- 3- 3			
Samfund og samfundslære		- 0- 1	- 5- 5	- 0- 1		- 0- 1	- 5- 5	- 0- 1
Geografi	2- 1		- 2		2- 2		- 2	- 2
Biologi	0- 0- 4					- 0- 4	- 0- 4	} - 4- 7
Biokemi								
Kemi					2-	- 2- 2	- 1- 1	- 2- 2
Fysik					3-	- 5- 4	- 3- 2	- 3- 2
Matematik	3- 3- 0				5-	- 6- 6	- 4- 3	- 4- 3
	31-15-16	-15-14	-15-14	-15-14	31-17-13	-13-17	-13-17	-13-17
Legemsøvelser ...	3- 3- 3				3- 3- 3			
Fællestimer	0- 1- 1				0- 1- 1			
Musik { max. ...	2- 2- 2				2- 2- 2			
{ min. ...	(2)-(0)-(0)				(2)-(0)-(0)			
Formning og kunstforståelse ...	(0)-(2)-(2)				(0)-(2)-(2)			
	36-21-22	-15-14	-15-14	-15-14	36-23-19	-13-17	-13-17	-13-17

I alt 36 ugentlige timer.

Undervisningsmin. 1. dept. 2. kt. j. nr. 365-59

nysproglige gren blev der åbnet mulighed for et musikspeciale. I de næste årtier tilkom flere grene med forsøgsstatus. Forgreningen var pladskrævende, men fra 1966/67 ophørte realafdelingen på de offentlige gymnasieskoler – og afgav altså lokaler.

Den faglige fornyelse i gymnasiets undervisning fandt i første omgang sted i det udvalg, der i 1960 barslede med betænkningen *Det Nye Gymnasium* (betænkning nr.

269), normalt kaldet den røde betænkning på grund af omslagets farve – og i modsætning til den blå, der kom nogenlunde samtidigt i 1960 om undervisningen i folkeskolen. Udmøntningen af den røde betænkning anbefalinger findes i *Bekendtgørelse om undervisningen i gymnasiet* af 6. september 1961. Der gennemførtes mange ændringer i fagenes indhold. I matematik, naturvidenskabelige fag, sprogfag og historie forsøgte læseplansudvalget at stille grundlæggende spørgsmål om, hvad der var vigtigt i nutiden. Historie blev til mere moderne historie, metodebevidst kilde læsning og større grundbøger; en selvstændig idéhistorie blev udleveret med henblik på brug i alle fag; formning og kunstforståelse kunne vælges i 2.-3.g som alternativ til musik. Erhvervsorientering fik særlige timer. »At lære at lære« blev et af tidens formaldannende slogans. Samfundsgrenene var en fornyelse; undervisningen heri varetoges i de første år af særligt interesserede historielærere, indtil der i slutningen af 1960'erne kom faguddannede kandidater. Elevernes medbestemmelse var et emne, der i 1960 blev anbefalet i den røde betænkning; også her gik der tid, førend sporene var tydelige i praktisk pædagogik. Men ikke mindst på de mange nye gymnasier blev eleverne i 1960'erne inddraget i flere og flere beslutninger.

Grengymnasiet blev helt sikkert et bedre gymnasium – ung vin på ældre flasker. Det henvendte sig til et bredere udsnit af de unge mennesker, udtrykte større interesse for nutidig kultur og fastholdt dog forestillingen om sammenhænge inden for fagene, logiske og kronologiske. Grenene gav spændvidde nok til både almendannelse og studieforberedelse. Grengymnasiet holdt skansen i godt 25 år, men undergik flere forandringer undervejs. Impulser hertil kom bl.a. fra højere forberedelseseksamen (hf), der fra 1967 blev en toårig gymnasial uddannelse henvendt især til voksne mennesker, der aldrig havde haft mulighed for længerevarende skoleuddannelse. På hf blev pensum naturligvis begrænset – kun ét fremmedsprog blev obligatorisk, og kun beskedne fordringer blev stillet til elevernes viden om ældre historie og litteratur.

Da det almene gymnasium skulle indføre femdagesugen i 1971, blev det fristende at efterligne hf. »Den lille reform« i 1971 berørte mange fag, men især dansk og historie. Litteraturhistorie skulle hovedsagelig behandle tiden efter 1920, sprogligt skulle arbejdes med »kommunikationsanalyser« i bl.a. trivallitteratur. I historie blev fordringen om et historisk overblik opgivet til fordel for nogle få emner eller perioder før 1930 og en mere sammenhængende gennemgang af tiden efter 1945. Helhedsforståelse og humanistisk opmærksomhed blev svækket – til ugunst for både dannelse og studium. Til gengæld opnåede eleverne retten til medbestemmelse i planlægning af undervisningens indhold og i udvælgelse af eksamensopgivelser.

Valggymnasiet af 1987

Hvorfor blev grengymnasiet afløst af et valggymnasium ved lov af maj 1987, i kraft fra august 1988?

Gennem det meste af grengymnasiets periode var der gjort forsøg på forandring. Socialdemokratiske ideer om »de 16-19-åriges uddannelser« indebar en integrering af studie- og erhvervsforberedelse; de var på tale fra slutningen af 1960'erne til begyndelsen af 1980'erne – især i tilknytning til den skitse, som blev udarbejdet af

Højby-udvalget i 1973. Emnet skabte debat og intern splid både i Folketinget og i GL – ofte med henvisning til erfaringer fra Sverige. Forslag til ny struktur og nyt indhold fremkom fra direktoratet og GL i et forsøg på at fange opmærksomheden og tage initiativet med tanker om basisår, om opgivelsen af almindennende fag, afskaffelse af gamle grene eller oprettelse af nye. For forslagsstillerne var det øjensynligt vanskeligt at præstere et større perspektiv. Det mest interessante var, at der blev gennemført ganske mange forsøg i gymnasieskolen i de år, både med struktur og med indhold. Det Frie Gymnasium, der blev oprettet i 1970, lå i privat regi. Avedøre Statsskole arbejdede fra 1973 med udvikling af elevernes selvbestemmelse. Vigtigst var forsøgene på Herlev Statsskole, der blev igangsat i 1976 under ledelse af rektor Kirsten Kristoffersen. De drejede sig om fag, indhold og tværfaglighed. De blev aldrig kortlagt, kun nedlagt – reelt i 1986, efter at den borgerlige regering i 1982 havde overtaget landets ledelse.

Den nye undervisningsminister Bertel Haarder blev i sin ministertid (1982 til 1993) kendt for mange initiativer. Et af dem var overførelsen af gymnasierne fra staten til amterne, vedtaget i 1984, gennemført fra januar 1986. Mest overraskende var det, at ministeren fik både De Konservative og De Radikale med på den idé – kun Sorø Akademi Skole forblev i statens regi. Hensynet til partiinteresser i amterne har formodentlig været stærkere drivkraft end hensyn til det fælles faglige niveau i landets gymnasier. Besværgelsen gik på, at det faglige tilsyn dog forblev i statens regi. »Af-bureaukratisering« er et uskønt ord, der ofte anvendes som ideologisk legitimering af mindre kloge beslutninger.

Haarder var selv mest optaget af en indholdsreform. Han nedsatte to udvalg i 1984: Uffe Gravers Pedersen-udvalget (arbejdsgruppe om gymnasiets fremtid) og Sorø-udvalget vedrørende indholdet i de humanistiske fag (Jens Anker Jørgensen). Direktoratet fremsatte flere forslag; også GL kom med et, og ministeren selv producerede flere. De mange forslag og kompromiser skal ikke gennemgås her; de er beskrevet dels i *GL 100. Skole. Stand. Forening. Gymnasieskolernes Lærereforening 1890-1990* (1990), dels i Harry Haues afsnit af *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1948-1998* (1998). Konklusionen blev et kompromis, hvor grengymnasiet blev opgivet – det havde gennem nye grendelinger og forsøg fået en så diffus karakter, at en opstrammer var tiltrængt. Friere tilvalg med færre bindinger end i grensystemet, men linjedelingen blev bevaret. Der skulle vælges mindst to fag på højt niveau. En række fag, bl.a. historie og dansk, blev obligatoriske og ens for begge linjer, andre fag nok obligatoriske, men forskellige for de to linjer, bl.a. matematik. Latin skulle kun optræde som obligatorisk i 1.g. på sproglig linje, matematik, kemi og fysik kun på matematisk. For fysik-faget blev reformen efterfulgt af krise, jf. Børge Riis Larsens artikel, s. 149.

Sammenhæng, oplevelse, faglig kvalitet blev nøgleord – især i dansk og historie, men også i de naturvidenskabelige fag, ikke mindst i nydannelsen »naturfag for sproglige« i 1. og 2.g, der inddrog elementer af fysik, kemi og matematik. Det tværfaglige blev anbefalet, men ikke påbudt. Valgfagenes art og antal blev udvidet. Kravet om en større individuel opgave i 3.g var en fornyelse, der skulle sætte lange spor. Humaniora fik lidt større betydning. Oldtidskundskab og religion fik bedre vil-

kår med hver tre timer i 3.g i stedet for at optræde med en til to ugentlige timer i to år. Latin i 1.g fik status som sprogligt-humanistisk grundlag for europæisk kultur, i praksis også som teoretisk grundlag for grammatikundervisning.

Justering eller fornyelse? Nogle ting blev rettet og forbedret gennem gymnasieloven i 1987 med efterfølgende bekendtgørelser. Tilpasset tiden og det overvældende elevtal. Men en skelsættende reform? Nej – hverken kulturpolitisk eller pædagogisk. Et stort udbud af etårige mellemniveaufag medførte på mange skoler både administrative og økonomiske problemer. De mange valgmuligheder efter 1.g ramte især de moderne fremmedsprog, der mistede den skarpe profil som kulturbærere, der havde været karakteristisk på grengymnasiets nysproglige gren.

Hhx og htx

Samtidig med 1987-reformens vedtagelse blev to andre gymnasiale uddannelser – under beskeden opmærksomhed i offentligheden – accepteret som ligestillede med det almene gymnasium og hf, nemlig det (nu) treårige forløb til højere handelseksamen (hhx) og til højere teknisk eksamen (htx). De var begge tænkt som primært erhvervsrettede ungdomsuddannelser, men gav principielt samme adgang til universiteter og højere læreanstalter som det almene gymnasium. Disse nye gymnasiale uddannelser tiltrak i første omgang ikke nær så mange elever, som i hvert fald nogle politikere havde forestillet sig.

KUP

Betydelig virkning fik ministerens »kvalitetsudviklingsprogram« (KUP), der blev iværksat i 1989 med inspiration fra USA og England. Ved skolebesøg af fagkonsulenter o.a. skulle kvaliteten af skolernes liv og arbejde vurderes med henblik på en højnelse af det faglige og pædagogiske niveau på landets gymnasier. Skoler meldte sig frivilligt; lærerne var gennemgående positive.

KUP var med til at skabe opmærksomhed om faglig og international konkurrence på videnskabens og teknikkens gebet. Studieforbereelse hørte stadig med til de gymnasiale opgaver. Til resultaterne hørte de publikationer, som Gymnasieafdelingen (betegnelse fra 1990) udsendte i 1990'erne for at videreudvikle den faglige kvalitet: *Tegn på kvalitet* (1993), *Skoleudvikling* (1994), *Lærerudvikling* (1996), *Standarder og profiler* (1997) og *Kvalitet der kan ses* (1997). Her forsøgte ministeriet at indkredse kriterier for faglig kvalitet i gymnasiets undervisning. Det var nyt, og det var vigtigt. Til denne kvalitets- og værdidebat i 1990'ernes skole bidrog alle tre undervisningsministre – Bertel Haarder, Ole Vig Jensen og Margrethe Vestager. Den måtte ende med en reform af de gymnasiale uddannelser, men først når afklaring og enighed var tilvejebragt.

2003-

Systemskifte – igen?

Hvorfor diskuterer vi i 2003 et nyt gymnasium? I 2001 fik Danmark efter et folketingsvalg en ny regering, der består af to partier, men er båret af tre. En borgerlig regering med Venstre som ledende parti, De Konservative som regeringspartner og

Eksempler på studieretninger

Eksempel 1:

Biologi A, Kemi B og matematik B

B → A		Frit valg	
C → B	Biologi A	Kemi B	Matematik B
C			Frit valg

Studieretning	Timer i grundforløbet	Timer i foråret i 1.g	Timer i 2.g	Timer i 3.g
Biologi A				
Kemi B				
Matematik B				
Dansk A				
Historie A				
Engelsk B				
Idræt C				
Oldtidskundsk. C				
Religion C				
Biologi A				
Kemi B				
Matematik B				
Studieprojekt				
Fysik C				
Samfundsfag C				
Kunstnerisk fag C				
Nat.v. grundforløb				
2. fremmedspr. B				
Valgfag C				
Valgfag B → A ¹⁾				

¹⁾Valgfag B → A skal være kemi, matematik, engelsk eller 2. fremmedsprog

	Fag i grundforløbet
	Fællesfag i studieretningen
	Studieretningsfag og projekt
	Valgfag, der normalt er uden for grundforløb og studieretning

Dansk Folkeparti som støtteparti. Højredrejning var valgets tendens. Nedsikringer i den offentlige sektor, ikke mindst inden for kulturlivet, friere spil for erhvervslivet samt stramninger i udlændingepolitik og socialpolitik blev mærkesager. Valgfrihed var et sesam. Gennemførelsen skulle markere en liberalistisk ideologi, skattestigninger skulle undgås – det var et løfte fra valgkampen i 2001.

Der var tale om et systemskifte, såfremt dermed menes, at et nyt hold overtog regeringen. De fleste af tankerne var gængs venstrepolitik, der byggede på dogmer om sparsommelighed og decentrale beslutninger. Men ikke alt var traditionelt gods, noget var ajourført. »Natvægterstaten« eller minimal-staten var ikke længere et ubetinget ideal – velfærdsstaten var jo skabt, men den skulle slankes for at sikres. Privatisering kunne aflaste, men dog ikke erstatte den offentlige sektor. Uddannelse skulle ikke udgå af offentligt regi, men effektiviseres, erhvervsrettes, måles og evalueres. Konkurrence blev et nøglebegreb. Kunne der skabes et ordentligt gymnasium på de præmisser?

1903-reformen var udtryk for nye forestillinger om gymnasiets opgaver – i hvert fald rummede reformen et samfundsperspektiv. Kan det samme siges om de aktuelle reformplaner? En skelsættende reform må bygge på et overordnet synspunkt, en kulturel mening og en pædagogisk idé. Hvad er synspunktet bag de nye planer, meningen, ideen?

Aktuelle planer – plus en kommentar

Som grundlag for en vurdering foreligger ministerens redegørelse til Folketinget, *De gymnasiale uddannelser* (januar 2003) – samt *Aftale af 28. maj 2003 mellem Regeringen og Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Det Radikale Venstre og Kristeligt Folkparti om reform af de gymnasiale uddannelser*. Desuden henviser vi til denne årbogs samtale med gymnasiedirektør Jarl Damgaard den 20. maj i år (s. 11).

Iøjnefaldende nyheder er:

1. Linjedelingens bortfald og indførelsen af et semesters grundforløb, der indfører eleven i det almene gymnasiums fag og metoder samt åbner mulighed for uden tab af merit at flytte til en af de andre gymnasiale uddannelser.
2. Introduktion af »studieretninger« – de rummer også fællesfag og »frie valgfag«, hvis funktion dog endnu ikke står ganske klart.
3. Naturvidenskabelige synsmåder og metoder får en stærkere position i almindelsen – sidstnævnte idé fremtræder dog endnu ukonkret i de fremlagte forestillinger.
4. Sidestilling af de fire gymnasiale uddannelser.
5. Et intenst samspil mellem faglærerne om klassens undervisning – argumentationen henter styrke i det studieforberedende, medens almindelsen står som garant for oplevelsen af sammenhæng mellem fagene.
6. Indførelse af et obligatorisk samfundsfag.

Skelsættende? Det kan ingen vide i dag. Grænselandet mellem fagene er frugtbare områder for erkendelse, nytænkning og engagement – og vistnok også for undervisning. Hvad er »almen studieforberedelse«? Ideen kan vise sig frugtbar, hvis den undgår det banale og diffuse; den skal måles på, om den for alvor inddrager grundlæggende natur-, samfunds- og sprogvidenskab. Hvor er latinen? Det ville være ubegavet at undvære dette fags analytiske skoling, grammatiske systematik og faglige

alder	årstrin	sproglig linje									
19	3. g	dansk	historie	idræt	religion	billed-kunst	oldkund	3 valgfag			
18	2. g	dansk	historie	idræt	tysk/fransk	geografi	beg. sprog	engelsk	mat.-fys. kerni	1 valgtag	
17	1. g	dansk	historie	idræt	tysk/fransk	biologi	musik	beg. sprog	engelsk	mat.-fys. kerni	latin

matematisk linje											
19	3. g	dansk	historie	idræt	religion	billed-kunst	oldkund	3 valgfag			
18	2. g	dansk	historie	idræt	sprog 2	geografi	engelsk	matematik	fysik	1 valgtag	
17	1. g	dansk	historie	idræt	sprog 2	biologi	musik	engelsk	matematik	fysik	kerni

viden om sprogenes sammenhæng i Europa. Faget har i nutiden fået karakter af europæisk dannelsesrejse på det sprokulturelle område. Her må danske studenter ikke lades i stikken. Hvad med de moderne sprog – ikke som parlør, men som kulturfag? Eller musik-kulturen? Eller historie – kritiske studier over forandringer, sammenhænge og betingelser for bedre liv i verden?

Reformens succes vil afhænge også af praktisk-økonomiske vilkår, af ressourcerne til ændring af fagenes indhold og til lærernes efteruddannelse samt af fornuftige regler for holdoprettelse. Af betydning vil også være spørgsmål om amternes fremtid, konkurrencen fra de andre gymnasiale uddannelser, ungdomsårgangenes størrelse samt den politiske vilje til udbygning og reovering af skolebygningerne – mange af disse kan ikke leve op til forventningerne om nye undervisningsformer og ordentlig individuel vejledning.

Hvis man skal finde et overordnet synspunkt i præsentationen, undgår man ikke begrebet »faglighed«. Det tilbyder en aura af studium, flid og fordybelse, men et kortvarigt tilbud. For ordet har hurtigt fået status som floskel, noget intetsigende. Grunden er en upræcis anvendelse – og ministeren er slet ikke så uskyldig. Hvad nyt skal begrebet signalere i forbindelse med reformen? Skolen har jo dyrket sine fag med særlige faglærere i snart et par århundreder. I 1883 indførtes en egentlig skoleembedseksamen for vordende gymnasielærere, så det er nærliggende at påstå, at »faglighed« er helt uegnet som et overbegreb, såfremt der skal udtrykkes en fornyelse. Det er ikke troværdigt hverken på det politiske eller det folkelige plan – slet ikke på det folkelige. Også »fordybelse« er brugt så ofte, at det er begyndt at knibe med troværdigheden.

Kvalitet og dygtighed kunne være mere velegnede samlebegreber, selvom de heller ikke har den store nyhedsværdi. Men de er dog forståelige. Forudsætningen er, at den afklaring, der blev påbegyndt i 1990'ernes »tegn på kvalitet«, bliver videreført og anvendt. I et moderne samfund handler dygtighed nok om faglig viden, men også om dannelse og kritisk tænkning, om iagttagelse og metodik, om moral og retorik – om at udtrykke sig smukt, overraskende og præcist. Overbegrebet i en gymnasial reform må indeholde viden, færdigheder, dannelse og forestillinger om fællesskabets

fremtid. Sådanne tanker ville ligge i forlængelse af det nævnte kulturpolitiske og pædagogiske program om »en solid og værdifuld almindelse«, der blev gennemført af J.C. Christensen og hans hold for 100 år siden med lov om højere almen-skoler af 24. april 1903.

Der skal træffes mange beslutninger, før den aktuelle gymnasireform falder på plads. Udspillet rummer gode ideer. Men vi efterlyser endnu mere vision, vilje og folkelig appel. Enhver faglærer vil få brug ikke blot for en udlægning, der omfatter mulige samspil med andre dele af vor fælles viden. Men også for en fællesnævner, et synspunkt, der vil noget nyt med gymnasiet i fremtiden. Hvad skal kendetegne dygtige studenter anno 2023?

Vi vil være dristige, for emnet optager os. Tør vi foreslå betegnelsen et »studie-gymnasium«? Men så skal der justeres med omhu, adskilligt skal uddybes og noget føjes til, før et så fordringsfuldt navn bliver dækkende.

Litteratur

- Bryld, Carl-Johan, Harry Haue, Knud Holch Andersen og Inger Svane: *GL 100. Skole. Stand. Forening. Gymnasieskolernes Lærereforening 1890-1990*. 1990.
- De gymnasiale uddannelser. Redegørelse til Folketinget*. Undervisningsministeriet 2003.
- Haue, Harry, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen: *Kvalitetens Vøgter. Statens tilsyn med gymnasiesko-lerne 1848-1998*. 1998.
- Haue, Harry: *Almindelse som ledestjerne. En undersøgelse af almindelsens funktion i dansk gym-nasieundervisning 1775-2000*. 2003.
- Love og bekendtgørelser.
- Skovgaard-Petersen, Vagn: *Dannelse og demokrati. Fra latin- til almen-skole*. 1976.

Vagn Skovgaard-Petersen (f. 1931), cand.mag. i historie og latin. Har undervist ved Krebs' Skole, Rødovre Statsskole og Københavns Universitet. Professor ved Danmarks Lærerhøjskole 1980-1999 med skole- og uddannelseshistorie som særligt område. Formand for Selskabet for Dansk Skolehistorie 1976-2001, mangeårig (med)redaktør af **Uddannelseshistorie**. Af et større pædagogisk-historisk forfatterskab skal nævnes disputatsen i 1976, **Dannelse og demokrati. Fra latin – til højere almenskole**. Konsulent i pædagogik ved Danmarks Nationalleksikon.

Chr. Gorm Tortzen (f. 1951), klassisk-sproglig student fra Frederiksborg Statsskole 1970, cand. mag. i klassisk filologi fra Københavns Universitet 1978. Har undervist i gymnasiet (græsk, latin, oldtidskundskab og religion) siden 1973, fra 1979 ved Helsingør Gymnasium. 1984-1995 censor og fra 1995 ekstern lektor ved Institut for Græsk og Latin, Københavns Universitet. For tiden formand for opgavekommissionen i græsk til studentereksamen. Præsidiemedlem i den fælleseuropæiske organisation for græsklærere Amfikyonia. Fagkonsulent og forfatter ved *Den Store Danske Encyklopædi* 1991-2001.

Har bl.a. udgivet et lærebogssystem i græsk (1994-1997), et i latin (1997-2003, sammen med Bent Christensen), et kommenteret Platonudvalg (2000 sammen med Jørgen Mejer) og flere mindre oversættelser af klassiske forfattere. Oversættelse af Ole Rømers korrespondance og videnskabelige afhandlinger (2001, sammen med Per Friedrichsen), *Esrum Klosters Brevbog* (2002, sammen med Bent Christensen o.a.), en introduktion til Aristoteles-eleven Theofrasts botanik (2003).